

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl : 1966

Cilt : XIV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1967

Yayın Komisyonu :

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN, *Dekan*

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, *Başkan*

Prof. Dr. Mehmet TAPLAMACIOĞLU

Prof. M. Tayyib OKIÇ

Doç. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU

Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK

Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, *Sekreter*

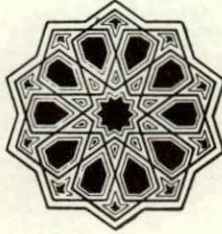
Yıl : 1966

Cilt : XIV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1967

DERGİMİZİN BU SAYISI,
ÖLÜMÜNÜN 400. YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA
KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN'IN
AZİZ HÂTIRASINA SUNULMUŞTUR

Kanunî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferine giderken Erdel beyi'ni kabulü, Bak. Feridün Ahmed, *Nüzhetu'l-Ahbar der Sefer-i Sigetvar*, v. 16 b, TSMK, Hazine 1339.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN, <i>Celâl-zâde Salih'in Süleyman-nâmesi</i>	1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN, <i>L'amour Divine et La Danse Mystique</i>	13
Prof. M. Tayyib OKIÇ, <i>Hadiste Tercümân</i>	27
Doç. Dr. Cavit SUNAR, <i>Tasavvuf ve Kur'an</i>	53
Doç. Dr. İbrâhim Agâh ÇUBUKÇU, <i>Türk Filozofu Fârâbi'nin Din Felsefesi</i>	67
Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK, <i>İslâmda Mûsiki Üzerine</i>	83
Doç. Dr. Hikmet TANYU, <i>Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları</i>	95
Dr. Talât KOÇYIĞİT, <i>Ahâd Haberlerin Değeri</i>	125
Osman KESKİOĞLU, <i>İslâmın Bugününe Bir Bakış</i>	143
Fevziye Abdullah TANSEL, <i>Mehmed Nazmi Paşa</i>	155
Dr. Hüseyin ATAY, <i>İslâm Felsefesinin Doğuşuna Dair</i>	175
Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, <i>Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı</i> ..	189
Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, <i>ظهور الدايات بالقطر التونسي</i>	203
Osman KESKİOĞLU, <i>Ahmet Cevdet Paşa</i>	221
Süleyman ATEŞ, <i>Zikir</i>	235
Dr. S. al-MUNACCİD, Çev.: Dr. M. HATİBOĞLU, <i>Arabça Yazmaların Neşir Kaideleri</i>	245
Prof. H. BODENSTEIN, Çev.: B. MAKSUDOĞLU, <i>Yarının Öğretmeni Neleri Bilmelidir?</i>	263

Nekroloji :

Fevziye Abdullah TANSEL, *Memleketimizin Acı Kaybı : Fuad Köprülü* 267

Kitap Tanıtma ve Tenkidleri :

Prof. M. Tayyib OKIÇ, *Dımaşktaki Fransız Enstitüsünün Son İslamî Neşriyatı* 283

Doç. Dr. Yaşar KUTLUAY, *God and Man in the Koran* 293

Dr. İsmail CERRAHOĞLU, *Warakat ‘ani’l-Hadaret’l-‘Arabıyya* 295

Dr. İsmail CERRAHOĞLU, *Histoire de l’Ecole Malikite* 301

Prof. Dr. Tayyib OKIÇ, *Hedâik Fecrinâ* 307

Doç. Dr. Cahit ZÜRAR, *Yabancı ve Kur’an* 313

Doç. Dr. İbrahim Ağabı TURKÜL, *Türk Felsefesi* 317

Doç. Dr. Bahriye BÖK, *İstanbul Mescidi’l-‘azîm* 323

Doç. Dr. Hikmet TANYU, *Yahudiğin Kültürel Katkıları ve Akademi* 325

Doç. Dr. Talat KOCYİĞİT, *Abdül-Habib’in Hâfız* 327

Osman KESKİNGİL, *İslamın Bugünkü Bir Durumu* 343

Fevziye Abdullah TANSEL, *Mahmed Kazım Paşa* 355

Dr. Hasan ATAY, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 375

Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, *Türkçe Dilinin Ortaya Çıkışı* 389

Dr. Mehmet MAKSUDOĞLU, *‘Arabiyya’* 393

Osman KESKİNGİL, *İslâm Felsefesinin Bugünkü Durumu* 395

Osman KESKİNGİL, *‘Arabiyya’* 397

Dr. S. al-MEZAYİCİ, *Doç. Dr. M. HATTİBOĞLU, ‘Arabiyya’* 397

Osman KESKİNGİL, *‘Arabiyya’* 397

Prof. H. RUDENSTEIN, *Doç. B. MAKSUDOĞLU, ‘Arabiyya’* 397

Dr. Ahmed Bekir, "*Histoire de l'Ecole Malikite en Orient Jusqu'a la Fin du Moyen Age*", Tunis 1962, S. 242.

Tunusun genç ilâhiyatçılarından olan sayın Dr. Ahmed Bekirin, Paris Üniversitesinde doktora tezi olarak takdim ettiği bu eser, 12 bölüm halinde incelenmiştir. Yedi sahifelik giriş kısmında (I-VII) yazar, Mâliki mezhebinin Orta Çağın sonuna kadar, doğudaki tarihi seyrini ve tekamülünü, bir tez konusu olarak ele alışının sebeplerini izah ederek, bu mezheb hakkında tarihi bilgilerle birlikte, diğer fıkıh mezhepleri ile olan münasebetlerini ele alır. Bu eserini telif ederken, faydalandığı kaynakları (S. 1-12) sıraladıktan sonra kullanmış olduğu kısaltmalara âit (S. 13-14) bir liste vermeyi de ihmal etmemektedir. Yazar, eserinin bölümlerine geçmeden evvel (S. 15-26) Mâliki mezhebinin kaynakları olan eserlerinin tahliline girişir. Bu mezhebin, doğudaki durumunu inceleyen en iyi eserini, 'Iyad'ın "*Tertibu'l-Medârik*"i olduğunu söyler ve bu eserin muhteiyatını anlatır. Diğer bazı tabakat kitaplarından da söz açtıktan sonra, Mâlik ibn Enes'in "*Muvatta*"na geçerek, onun tahliline girişir. Onun, sadece ibadet ve hukuka âit bir eser olmadığını, aynı zamanda o, Medine hadis ekolü, Hicaz ve Irak arasındaki rekabet, Mâlik ile eş-Şafi'i arasındaki münasebetleri ihtiva eder. Bu asıl kaynaklardan başka, eserini hazırlarken istifade ettiği, tarih, tabakat, hukuk ve âdâba âit eserlerle, bu konu ile alakalı sahada eserler veren doğulu ve batılı âlimlerin zikri ve kitaplarının kısa tahlillerini vermeyi ihmal etmemektedir.

Eserin birinci bölümünde (S. 27-46), Mâlik ibn Enes'in hayatı, eserleri ve fikirleri incelenmektedir. Mâlik'in nesebi ve çocukluk devresi belirtildikten sonra öğrenim durumuna geçilir ve onun, ikiyüz öğretilen ders aldığı söylenir. Mâlik'in zamanında dini ilimlere verilen ehemmiyet, siyasi hayata nisbetle, fikir hayatına verilen kıymet belirtilmektedir. Fıkıh mezheplerinin doğuşu ve kurucuları ele alınmakta, Mâlik'in, Abbasilerle olan münasebetleri bahis konusu edilmektedir.

Bütün insanlar tarafından takdir edilen Mâlik, 40 yaşlarında iken “*Muvatta*”ı yazmış, bu bakımdan, Kur’an’dan sonra, ibadet ve muamelât hususunda ilk eser yazan zât olarak vasfedilmiştir. Muvattanın nüshaları, şerhleri ve onun hakkında yazılmış eserler sıralandıktan sonra, bu muazzam eserin, kendisinden sonra meydana çıkacak olan hadis mecmualarına tesiri bahis konusu edilmektedir. Bu eserin dilinin, eski hukuk dili olduğunu söyleyen yazar, bazen onda kâfi derecede ağır ibarelerin bulunduğu ve terimlerde pedagojik bir üslûb göze çarptığını zikreder. Muvattanın tesiriyle meydana gelen ve Mâlikiliğin ansiklopedisi olan Suhnûn’un “*al-Mudavvana al-Kubra*” adlı eserinin tahlili, onun şerh ve muhtasarlarından bahseder.

İkinci bölüm (S. 47-66), bu bölümde Mâlikiliğin temelleri incelenir. Aş-Şâtîbî’ye göre bu temeller, Kur’an, Hadis, İcma ve Re’yidir. Karâfî’ye göre, Kur’an, Sünnet, Medinelilerin icma, Örf ve âdetler, İstıslah, Maslahatu’l-Mursala, İstıshab’dır. Bu esaslar, diğer ekoller tarafından da, bazıları istisna edilerek, tanınmıştır. Mâlik bereketli hayatı boyunca fikirlerini açık olarak izah etti. Sağlığında ona itiraz eden pek bulunmadı. Ölümünden sonra, bazı talebeleri ve bilhassa eş-Şâfî’i, onun fikirlerine itiraz ettiler. Bu arada yazar, Mâlikiliğin diğer ekollere karşı tecâvûzî bir harekette bulunmadığını kaydeder. Daha sonra Re’y meselesi incelenir ve onun kullanılışı hakkında Muvattadan örnekler verilir. Mâlikin, re’y ile hareket eden insanlar arasına girip girmeyeceği sorusuna, İbn Kuteybe, onu re’y ehlinden addettiğini, fakat Muvattadaki re’y izlerinin açık olarak re’ye delalet etmediğini söyleyen yazar, Mâlikin, re’y ehlinden uzak olduğunu ifade etmek istemektedir.

Üçüncü bölüm (S. 67-73), yazar, Hicazla-Irak arasındaki rekabeti ele almakta, islâmiyetin Irakta yayılış şartlarını incelemekte, her iki bölgenin sosyal yerleşiminin aynı olmadığı ve bu bakımdan fikir ayrılıkları zuhur ettiğini, kanlı hadiseler meydana geldiğini anlatmaktadır.

Dördüncü bölüm (S. 74-90), Mâliki mezhebinin Medine haricinde yayılışını ele alan yazar, bu mezhebin, Mısır, Yemen, Irak, Horasan ve Şam bölgelerinde kimler tarafından neşredildiğini tadad eder. Daha sonra bu mezhebin, doğudan ziyade batıda yerleşip tekâmül edişinin sebepleri üzerinde durur, Afrikalıların bedevilik yönünden, Medinelilere benzediklerini söyler. Fıkıh kelimesinin çeşidli anlamları üzerinde duran yazar, bu sahada yazılmış olan ilk fıkıh kitaplarına temas eder. Kıyas ve re’y’in hukuktaki değeri? icma, hukukun temeli olabilir mi?

gibi suallerin bahis konusu olması, âlimler arasında münakaşalara sebep olmakta, fıkıh usulünün doğuşuna yardım etmektedir. Schacht'ın da belirttiği gibi, usûlde ilk münakaşa kapısı açan imam eş-Şâfi'idir. Mâlikiler bu saha ile pek fazla meşgul olmamışlar veya bu saha ile ilgili çalışmalar yapan Mâlikiler yok denilecek kadar azdır. Bu arada, Mutezilenin ve Mâlikiliğin, Kur'an'ın tabiatına karşı durumları ele alınmaktadır. Kur'an'ın mahlûk olmadığını savunan ehli sünnet karşı girişilen hareketler zikredilmektedir.

Beşinci bölüm (S. 91-99), yazar bu bölümde, Mısırdaki Abdu'l-Hakem ailesinin ve bu aileden yetişen fakih, muhaddis ve tarihçilerin, Mâliki mezhebine yaptığı hizmetler, Mâliki âlimleri ve eserleri, Me'mun ve Mu'tasım devirlerinde, onlara yapılan muameleler anlatılmaktadır.

Altıncı bölüm (S. 100-114), Iraktaki Mâlikiliğin gelişmesi incelendiği bu bölümde, Hicaz ekolünün Basrada beğenilişi, Hammad ibn Zeyd âilesinin, bu mezhebin Irakta yayılmasında oynadığı rol, Suhnûn'un Kuzey Afrikada oydadığı role benzetilir. Bu âileden gelenlerin hizmetleri ve halifeler nezdindeki değerleri gösterilir. Daha sonra büyük Abhari'den bahsedilir. Mâlikilere göre Abhari, şarkın Ali ibn Zeyd'i addedilir. Onun zamanında Mâliki mezhebi altın devrini yaşar. 'Iyada göre Mâlikilik, Suhnûn ibn Said, İsmâ'il al-Kâdi, Abhari, ve Ali ibn Zeyd al-Kayravânî sayesinde tutunmuştur. 395/1004 tarihinde vefat eden Abhari, 60 sene zarfında dört mezhep fikhını öğrenmiş, faal bir hayat yaşamış, pek çok talebe yetiştirmiştir.

Yedinci bölüm (S. 115-140), bu bölümde Mâlikilikle, Eşariliğin münasebetleri incelenmektedir. Es-Subki, tabakâtında, Mâlikiler, Şafi'iler ve bazı Hanbelilerin Eşariliği kabul ettiklerini söyledikten sonra, Eşarinin fikirlerinin müdafileri arasında, el-Bâkillâni, Abdulvahhab ibn Nasr, İbn Mücahid ve el-Kâbisi gibi Mâlikilerin de bulunduğu kaydedilir. Hernekadar Ebû'l-Hasen el-Eşari medresesinin kurucusu ve yöneticisi ise de, Ebû Bekr el-Bâkillani de, Eşariliğin ustası ve filozofudur. Basrada doğan el-Bâkillaninin hayatı, şeyhleri ve talebeleri bahis konusu edildikten sonra, eserlerinin tahlilleri yapılmaktadır.

Sekizinci bölüm (S. 141-167), Mâlikiliğin, Fâtımiler idaresindeki durumu ve doğudaki gerilemesi ele alınmaktadır. Fâtımiler idaresi hakkında genel bilgiden sonra, el-Bâkillaninin talebesi olan Abdulvahhab ibn Nasr el-Bağdâdî'nin hayatı eserleri ve fikirleri zikredilir. Sonra, şark

ve garb âlimlerinin münasebetleri ve şarktan ilim alan batılı âlimleri sıralanmaktadır. Bu arada Turtuşî, eserleri ve bu mezhebe yapmış olduğu hizmetler ele alınmaktadır. Sünniliğin zaferi ile neticelenen gayretlerden bahsedilmektedir. Günümüzün ilginç bir şahsiyeti olan İbn Haldûn'un, tarih, siyaset ve hukuk yönleri ele alınmaktadır. Memlûklar nezdindeki durumu, Es-Sahâvi, el-Makrîzî ve İbn Hacer gibi tarihçilere tesiri anlatılmaktadır.

Dokuzuncu bölüm (S. 168-193), Ubeydilerle, sünniliği müdafaa eden Memlûkların mücadelesi, Ubeydilerin mağlubiyeti ve Şafiîlerle Mâlikilerin anlaşması, sünni manâsiki öğretmek için, kurulan medreselerde, her iki ekolün beraberce tedrisatta bulunması gibi hususlar zikredildikten sonra, Eyyûbiler idaresi altında Mâlikiliği savunan Ali ibn İsm'îl el-Abyarî, er-Ruvaynî, Ahmed ibn Muhammed, Karâfi gibi şahsiyetlerin mâlikilik tarihinde semereli olan hayatları ve eserlerinden bahsedilmektedir. Umumiyetle usul-i Fıkh ilminin Şafiîlere mahsus bir ihtisas olduğu söylenirse de, Karâfi bu usulü tekamül ettirmiş ve bu usulü sadece Şafiîlerin kullanmadığını isbat etmiştir. Hukuk ve ibadetin genel kâideleri içine girmeyen, hususi hallerden 276 tanesini toplamıştır. Bu devirde fikhî mezhepler arasında yakınlaşmalar olduğu görülür. Medreselerde dört fikh mezhebi birden okutuluyor, İbn Dakik al-'id ve bazıları, Mâlikilikle Şafiîliği uzlaştırmayı düşünüyorlardı. Bu sırada Bağdatta Mâliki mezhebi, Mustansiriyye medresesinde Abdurrahman ibn Askar el-Bağdâdî (Ö. 732/1334) tarafından öğretiliyordu. Oğlu Muhammed ise Bağdadın son Mâliki kâdisi dir. Sonra, kâdîlik müessesesi ele alınmakta ve onların vazifelerinden bahsedilmektedir (S. 175-181). Kaza kelimesinin lûgat ve ıstılah manaları üzerinde durulduktan sonra, İslâmiyetin zuhurundan itibaren bu müessesenin kuruluşu ve tekâmülü ele alınmakta, bu hususta Hazreti Peygamberden gelen rivayetler kaydedilmektedir. Bu vazifenin ağırlığı belirtilmekte ve kâdîlik vazifesini yüklenen kimselerin hareket tarzları üzerinde durulmaktadır. O, her türlü davaya bir bürosu olmaksızın bakmak zorunda idi. Ekseriya, karar için şehir camileri tercih edilirse de, yolda bir ağaç altında da karar verebilirdi. Kâdîlerin kânuni durumu, Abbasiler devrinde tebellür eder. Sağlam bir hukuki temele dayanan teşkilatın kurulmasını, Halife Mansûr ileri sürmüştür. Emeviler devrinde, şehirler halkı, halifeye danışmaksızın kâdîlerini seçerlerdi. Abbasiler devrinde, kâdîlara sâbit olan maaşlarından başka mükafatlar ve senelik bahşişler verilmeğe başlandı. Yine bu devirde, bu dini-hukuki vazifeyi kontrol ve imparator-

luk içindeki kâdîleri tayin eden büyük kâdî veya kâdî'l-Kuzzatlık müessesesi tesis edildi. Bu mertebeye, büyük şöhret yapmış âlimler arasından seçilen biri getirilirdi. İlk büyük kâdî, Ebû Hanifenin talebesi olan İmam Ebû Yusuf olmuştur.

Memlûklar devrinden önce kâdîler, âlimler arasından mezheplerine itibar edilmeksizin seçilirdi. Bir hanefi, halkın ekseriyeti mâliki olan bir bölgeye kâdî olduğu gibi, aksi de olabilirdi. Ağır yükleri olan kâdîlere, birer yardımcı da verilmiştir. Doğu ve batıdaki kâdîlerin gerek seçilmelerini gerekse salahiyet ve mesuliyetlerini mukayeseli bir şekilde anlatmakta, hâc kâfilelerinde bulunan kâdî'l-Hâc'ları bile ihmal etmemektedir. 7-8/14-15 inci asırlarda bu müessesenin ifsada uğrayış sebeplerini anlatmakta ve bu hususta bol miktarda örnekler vermektedir. Bu arada noterlerin durumundan da bahsedilmektedir. Kâdîler kendilerine sekreterlik yapan ve verdikleri hükümler için şehadette bulunan iki notere sahiptiler. Bunların imzalarının bulunmadığı hükümler muteber sayılmazdı. Noterlik mesleğinin, doğuya nisbetle batıda daha fazla gelişmiş olduğunu zikreden yazar, bu sahada eserler veren şahsiyetleri kaydetmeği de ihmal etmemektedir.

Ez-Zâhir Baybars (664/1275) devrinden itibaren, kâdîler mezheplerine göre tayin edilmeğe başlanmıştı. Bu sırada şarkın durumunun çok karışık olduğunu hatırdan çıkarmamak lâzım gelir. Bağdadın işgali ve tahribinden sonra Abbasi halifesi, Baybars'ın yanına sığınmış, sonra oğlu halife ilân edilmişse de, onların ruhânî bir otoriteden başka bir kuvvetleri kalmamıştı. Memlûklar son zamanlarında sağlam ve sabit bir iktidara sahip olmamalarına rağmen iş başında kaliteli kâdîler bulundurmasını bilmişlerdir. Çeşitli yerlerdeki Mâliki kâdîler sıralandıktan sonra, Halil ve Karâfi gibi âlimlerin, bu mezhebin tekamülü için gösterdikleri gayretler anlatılır. Memlûklar tarafından Şâfiilik resmi mezhep olarak kabul edilince, Mâlikilik üçüncü sıraya düştü. Osmanlıların da mezhebi Hanefilik olunca, Mâlikilik yavaş yavaş şarktan çekilmeye, Şimali ve Merkezi Afrikaya yerleşmeğe başladı ve mistik bir hareketin sadmesine mâruz kaldı.

Onuncu bölüm (S. 194-202), Mâlikiliğin tasavvufla olan münasebetinin incelendiği bu bölümde, diğer üç fıkıh mezhebinde olduğu gibi Mâliki doktrininde de tasavvuf için bir yer olmadığı söylenmektedir. İfrat derecedeki zâhitlik ve keşişliği, Hazreti Peygamberin hadisleri men etmektedir. Fakat zâhitlik ve keşişlik gibi hususlar, bazı sahabilerde bu-

bulunuyordu. Ebû'd-Derda ve Ebû Zer birer örnektir. Ebu Zer, Şamda Muaviye ve maiyetinin lüks yaşayış tarzını beğenmediğinden isyan etmiştir. İkinci asrın başına kadar Hasan el-Basri ve Ca'fer es-Sadık gibi sofu ve zâhit âlimler, diğer muasırları arasında pek dikkati çekmediler. Hakikatte bu zamana kadar bir ehli sünnet zâhitliği bahis konusu idi. Bu bakımdan ilk büyük sofiler hadis ve fıkıh âlimleri gibi mülahaza edilmişler ve sünni âlimlerin hürmetine mazhar olmuşlardır. Mâliki mezhebinde tasavvufun ilk izi, büyük Abharinin hadis üstadları arasında bulunan ve mâliki fıkhında iyi bir formasyon kazanmış olan Ebû'l-Kâsım eş-Şibli (Ö. 334) de görülür. Daha sonra, aslı Tunuslu olan Ebû Osman Said ibn Sallam el-Mağribî'nin, Neysabura gidip, orada sûfi bir ekol tesis ettiğinden bahsedilir. Bu zât, sûfi olabilmek için, dini ilimlerin bilinmesini şart koşar. Daha sonra, Abdulkâdir Ceylânî, Ebu'l-Hasen eş-Şazûlî, Ebu'l-Abbas el-Mursî, İbn Ataullah el-İskenderî, Muhyiddin el-Arabî'den bahsedilir..

Onbirinci bölüm (S. 203-208), bu bölümde zındıklar ve Mâliki hukuku ele alınmaktadır. Zındık kelimesinin anlamı ve ilk devirde zındıklıkla itham edilenlerin ölümüne mahkûm edilîşleri anlatılmaktadır. Mâliki hukukuna göre zındık ölümüne mahkûm edilir, onları tevbeyle davet etmek faydasızdır. Mâlikilik tarihinde, mâliki kâdîlerin, zındıklar hakkında verdikleri pek çok hükümler mevcuttur. Daha sonra, Hallacın durumu ele alınır, onun fikirleri ve hakkında denilenler serdedilir.

Onikinci bölüm (S. 209-221), bu bölüm mâliki tedrisatının yapıldığı müesseselerden ve bunların tekamülünden bahsetmektedir. Bilindiği gibi, islâmî ilimler ekseriya câmilerde öğreniliyordu. Bağdattaki Mansur câmiinde, kıraât, fıkıh, kelâm, hadis ilimleri tedris ediliyordu. Abhari 60 sene fıkıh ve hadis derslerini, İbn Mücahid, Kur'an kıraâtını ve Bâkillânî kelâm derslerini bu câmide vermişlerdir. Mısırdaki Fustat câmiü ilk islâmî üniversiteyi temsil eder. İslâmî ilimleri okutan müderrislerden ve onların vasıflarından bahsedildikten sonra, okutulan derslerin neler olduğunu sıralaması ihmal edilmez. Ubeydiler fikirlerini yaymak için, Daru'l-İlm adı altında bir enstitü kurmuşlardı. (yazar, bu enstitünün kuruluşunun Ubeydiler zamanında olduğunu söylüyorsa da, hakikatte bu enstitü Ağlebiler devrine âittir). Sünni akidesini yaymak için IV.cü asırdan itibaren şahsi gayretlerle medreselerin gelişmeye başladığını görmekteyiz. Ebû Hâtim el-Bustî memleketinde bir medrese, bir kütüphane ve yabancı talebeler için lojmanlar tesis ve bunlar için burslar te-

min etti. Bağdattaki Nizamiyye medresesi, siyasetle ilmin birleşmesi, şiiilik ve diğer ceryanlarla mücadele, Mısır ve Suriyede Eyyubiler ve Memlukların kurdukları medreseler ve bunların idaresi ve teşkilatından bahsedilir. Bunların masraflarının ne şekilde karşılandığı söylendikten sonra, ez-Zahiriyye, eş-Şarabişiiyye, en-Nuriyye, İbn Reşik medresesi, ea-Nâsiriyye, el-Mansuriyye, el-Mankutamriyye, el-Musellimiyye, el-Baybarsiyye, et-Taybarsiyye, el-Eşrafiyye, el-Hicaziyye, medreseleri hakkında bilgi verilmektedir. Yazar 12 bölümde anlatmış olduğu hususları, özlü ve toplu bir ifade ile sonuçlandırmaktadır (S. 222-228). Eserde geçen, şahıs isimlerinin alfabetik bir listesi de sunulmaktadır (S. 229-242).

Hukûk târihi, hukûkî müesseseler ve Mâlikî mezhebinin târihi gelişmesi hakkında kıymetli bilgileri ihtiva eden bu eser, bibliyografyasının da tetkikinden anlaşılacağı üzere, ana kaynaklara inilerek hazırlanmış, Mâlikî mezhebinin gelişmesine sebep olanların şahsiyetleri ve eserleri, bu gelişmeye vesile olan tedaris yerleri ve onların teşkilâtları anlatılmıştır. Bu bakımdan eserin, İslâm Hukuku ve islâm kültürü ile ilgilenen kimseler için çok faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Dr. İsmail CERRAHOĞLU